

GLOBALLASHUV SHAROITIDA "INFORMATSIYA ODAMI" ASOSLARINING MA'NAVIY VA AXLOQIY SHAKLLANISHI

*M. Hakimova*¹

Annotatsiya:

Mazkur maqola ayni zamon globallashuv jarayonida qanday vazifalarga duch kelayotgani, ma'lumotlar almashinuvi, axborotlarning dunyoga ta'siri haqida.

Kalit so'zlar: globallashuv, informatsiya, ma'naviyat, axloq, jamiyat, sivilizatsiya

doi: <https://doi.org/10.2024/ctxer479>

Jamiyatda sodir bo'layotgan jarayonlar XX asrning ikkinchi yarmi dunyo va inson qiyofasini sezilarli darajada o'zgartirgan axborot-kommunikatsiya va ma'naviy-axloqiy yangiliklarning g'alabasi belgisi ostida o'tganligini ta'kidlashimizga imkon beradi. Jamiyat hayotida axborot-kommunikatsiya yangiliklarini rivojlantirish va joriy etish geografik makonlarning rolini va ular tomonidan qo'yilgan cheklovlarni sezilarli darajada zaiflashtirdi. Aloqa tizimlari, raqamli texnologiyalarning yagona global aloqa tizimiga aylanishi dunyoni yagona yaxlit tizim sifatida ko'rib chiqishga yondashuvni talab qildi.

Dunyoning o'sib borayotgan birligini nazariy tushunish natijasida globallashuv tushunchasi paydo bo'ldi. A. V. Nazarchukning fikricha, "globallashuv 80-90-yillarda texnologik inqilob bilan boshlangan kommunikatsiya va axborot jamiyatining ifodasi va natijasidir". Bu bizga ochiq axborot jamiyatining shakllanishi haqida gapirishga imkon beradi, bu odamlar o'rtasida, ularning faoliyatining deyarli barcha sohalarida o'zaro munosabatlarning tarmoq usuli deb ataladi. Axborot jamiyatining shakllanishi davrida xalqaro tizimning holatini tavsiflab, G. Kissinger "hech qachon dunyo tartibining tarkibiy qismlari, ularning o'zaro ta'sir qilish qobiliyati va maqsadlari shunchalik tez, chuqur va global darajada o'zgarmagan" deb ta'kidlaydi. [7]

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini rivojlantirish sohasidagi zamonaviy yutuqlar "global axborot jamiyati" yagona tushunchasi bilan tavsiflangan odamlar hayotida mutlaqo yangi iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy munosabatlarni shakllantirishga yordam beradi. "Axborot jamiyati" atamasi 60-yillarning boshlarida ilmiy muomalaga kiritilgan. aslida, AQSh va Yaponiyada F. Mahlup va T. Ume - Sao, yuqori texnologiyali ishlab chiqarishlarning rivojlanish dinamikasini o'rganish bilan keng tanilgan mualliflar. Ijtimoiy rivojlanishda bilim va axborotning ortib borayotgan roli axborot jamiyati nazariyasida o'z aksini topdi (F. Mahlup, T. Umesao, M. Porat, I. Masuda, T. sto - unyer, R. Kats, E. Toffler, A. Marol, M. Kastels va boshqalar).

O'ttiz yil oldin Marshal Maklyuan ziyolilarning e'tiborini dunyoni yagona "dunyo qishlog'i" ga aylantirgan texnologik, iqtisodiy va siyosiy kuchlarga qaratdi. Uning dalillarining bir qismi shundaki, elektron aloqa vositalari va masofani

---

¹ *Hakimova M.S., Samarqand xalqaro texnologiya universiteti metodisti, Samarqand davlat chet tillar instituti mustaqil tadqiqotchisi*

qisqartirish, transport vositalari bizni shu qadar yaxshi bog'laganki, butun dunyo bo'ylab odamlar bir-biri bilan yaqin aloqada bo'lib, ilgari faqat qishloq aholisi o'rtasida mumkin edi. Bundan tashqari, M. McLuhan, global o'zgarishlarning kuchlari shu qadar keng tarqalgan va keng tarqalganki, ular butun er yuzidagi odamlar bir xil qadriyatlar va intilishlarga ega bo'lgan global madaniyatning yaratilishiga guvoh bo'lishgan, chunki ular bir xil tajribaga ega.

Axborot jamiyatining rus adabiyotidagi birinchi batafsil ta'riflaridan biri A. I. Rakitov tomonidan berilgan.

U jamiyatni axborot deb hisoblagan, agar: 1) mamlakatning istalgan nuqtasida va istalgan vaqtda har qanday shaxs avtomatlashtirilgan kirish va aloqa tizimlari asosida kerakli ma'lumotlarni olishi mumkin; 2) zamonaviy axborot texnologiyalari jamiyatda ishlab chiqariladi, ishlaydi va mavjud; 3) zarur milliy axborot resurslarini yaratishni ta'minlaydigan rivojlangan infratuzilmalar mavjud; 4) ishlab chiqarish va boshqarishning barcha sohalari tezlashtirilgan avtomatlashtirish va robotlashtirish jarayoni mavjud; 5) bandlik tarkibida axborot faoliyati va xizmatlari sohasi bilan bog'liq mutaxassislar ustunlik qiladi .[7]

D. Ursula tomonidan berilgan ta'rif eng katta e'tiborni tortadi, axborot jamiyati deganda u axborotlashtirish jarayoni natijasini aks ettiruvchi alohida mamlakatlardagi jamiyat holatining ijtimoiy-texnologik tavsifini tushunadi. . Tobora to'liq va har tomonlama axborotlashtirish nuqtai nazaridan XXI asrda global miqyosda axborotlashtirish sivilizatsiyasining paydo bo'lishi taxmin qilinmoqda .[9]

Jamiyat E. Tofflerni yozadi - rivojlangan mamlakatlarda rivojlangan sanoat o'rnini bosadigan narsa tubdan farq qiladi. "Bu bir vaqtning o'zida ham texnik jihatdan rivojlangan, ham sanoatga qarshi tsivilizatsiya ... u o'zi bilan yangi xulq-atvor kodeksini olib yuradi va bizni energiya, pul va kuch kontsentratsiyasidan tashqariga olib chiqadi." Ushbu g'oyalarning tasdig'ini T. Stouyerdan topishimiz mumkin, uning fikriga ko'ra "postindustrial jamiyatda milliy axborot resurslari uning asosiy iqtisodiy qiymati, boylikning eng katta potentsial manbai hisoblanadi" . Shuningdek, "knowledgeable society" (R. Leyn), "knowledge-value society" (T. sakaya), "dasturlashtiriladigan jamiyat" (A. Turen) nazariyalarida axborot sohasining ahamiyati ortib borayotganligi qayd etilgan, bu esa har bir shaxsni anonim dasturchiga bog'liq qiladi.[5]

Zamonaviy texnologiyalar insonni barcha sohalarda dasturlashtirilgan qiladi. Axborot ishlab chiqarishning birligi dunyodagi barcha jarayonlarning birligini ta'minlaydi. A. Turen postindustrial jamiyat iqtisodiy tizimning barcha elementlari jamiyat harakatlari bilan o'z-o'zidan ta'sirlanadigan jamiyat ekanligini tan oladi. Ushbu harakatlar har doim ham shaxsda yoki hatto bir guruh odamlarda mujassam bo'lgan ongli Iroda shaklini olmaydi.

Ochiq axborot jamiyati odamlar o'rtasidagi o'zaro munosabatlarning tarmoq usuli bilan tavsiflanadi. Xuddi shunday, tarmoq odami o'z imkoniyatlari va fikrlash tabiati va ehtimol dunyoqarashi bilan tarmoqning bir qismi bo'lmagan odamdan farq qiladi. Tarmoq odami globallashtirgan dunyoning bir qismi bo'lish, o'zini global o'zgarishlar bilan bog'lash, dunyoda nima sodir bo'layotgani haqida ma'lumot olish, dunyoning qaysi mamlakatida yashashidan qat'i nazar, boshqa har qanday tarmoq odami bilan ishlash va yashash uchun zarur bo'lgan aloqalarni o'rnatish uchun ko'proq imkoniyatga ega. Zamonaviy texnik vositalar, ularga asoslangan tibbiyot

yutuqlari, kasalliklardan xalos bo'ladigan genetik muhandislik usullari juda ko'p ijobiy narsalarni keltirib chiqardi.

Barcha ijobiy tomonlarga qaramay, axborot jamiyatining salbiy tendentsiyalari allaqachon namoyon bo'ldi va tobora kuchayib bormoqda: 1) ommaviy axborot vositalari (ayniqsa reklama) jamiyatiga haddan tashqari ("zombi") ta'sir; 2) axborot texnologiyalariga asoslangan odamlar va tashkilotlarning shaxsiy hayotiga kiruvchi aralashuv; 3) axborot jamiyati muhitiga moslashishning murakkabligi; 4) "axborot elitasi" (axborot texnologiyalarini ishlab chiqish bilan shug'ullanadigan odamlar va oddiy iste'molchilar) o'rtasidagi tafovut xavfi.

Aloqa vositalari, radio, televidenie va kompyuterni yaxlit tizimga ulab, odam ko'p jihatdan uning xatti-harakatlarini belgilaydigan belgi-ramziy dunyoda yashay boshladi. O'sha paytdan boshlab nafaqat odam belgilar va ramzlarni yaratadi, balki qaysidir ma'noda belgilar va ramzlar odamni shakllantiradi. Bunday jarayon murakkab va noaniq muammolarni keltirib chiqaradigan haqiqiy va virtual, haqiqiy va xayoliy narsalarni aralashtirishga olib keladi.

Axborot jamiyati tushunchasi shakllanishi bilan M. Maklyuen tomonidan ishlab chiqilgan konfiguratsiyani ommaviy kommunikatsiyalarni nazariy tadqiq qilishda qo'llash vazifasi paydo bo'ladi. Ommaviy aloqa deganda aloqa tushuniladi. Ommaviy kommunikatsiyalarni nazariy tadqiq qilishda ushbu konfiguratsiya chegara xususiyatiga ega, chunki uni qo'llash telekommunikatsiya va axborot texnologiyalarining to'g'ridan - to'g'ri masskom-nikatsiya xususiyatlarini, shuningdek, ommaviy axborot vositalarining o'zlari tomonidan boshqaruv ta'sirining haqiqiy axborot jihatlarini aniqlashni anglatadi.[2]

Haqiqat zamonaviy odam oldida ommaviy axborot vositalari, ayniqsa elektron ommaviy axborot vositalari tomonidan taqdim etilganidek namoyon bo'ladi, bu jamiyatda ijtimoiy ongning boshqarish u chun kurash boshlanishiga olib keladi. Tabiat bo'shliqqa toqat qilmaydi va o'z xatti-harakatlarini boshqarishga qodir bo'lmagan kishi muqarrar ravishda boshqalarning hukmronligi ostiga tushib, boshqalarning irodasini boshqaradi. Agar biror kishi yoki davlat o'z xohish-irodasi bilan amalga oshira olmasa, unda ular uchun kelajakdagi maqsadlar tashqi tomondan shakllantirilishi mumkin. Va kelajakdagi voqealarni kutish odamlarni bugungi kunda muayyan harakatlarni amalga oshirishga majbur qiladi. Bu aks ettiruvchi boshqaruvdir va menejer kelajak haqida tasavvur hosil qilib, boshqaruvchining kerakli xatti-harakatlarini oladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

- [1]. Kissinger H. *How to Achieve the New World Order*. // *ime*. Mar.14,1994. - P.73.
- [2]. McLuhan M. *Understanding Media*, London: Routledge. 1964.
- [3]. Баталов Э.Я. О книге Э.Тоффлера «Третья волна» //США - экономика, политика, идеология. 1982. - №7. С.85
- [4]. Емельянов Г.В, Стрельцов А.А. *Информационная безопасность России*. 4.1. Основные понятия и определения. М., 1999. - С.52.
- [5]. Макатов З.В. *Духовные основания процессов глобализации* диссертация, г. Москва С. 92-99
- [6]. Маркузе Г. *Одномерный человек*. М., 1994. С. 110-111.

[7]. *Ракитов А.И. Назарчук Л.В. Этика глобализирующегося общества. Тенденции и проблемы глобализации в свете социально-этической концепции К.-о. Апеля. М., 2002. С.341.*

[8]. *Стоуньер Т. Информационное богатство: профиль постиндустриальной экономики. И Новая технократическая волна на Западе. М., 1986. С.393. Философия компьютерной революции. М., 1991. С 21*

[9]. *Урсул А.Д. Глобализация через устойчивое развитие //Безопасность Евразии. №1.2004. - С.159.*